

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНА ТИПОЛОГІЯ АНГЛОМОВНИХ ЕМОЦІЙНОГО Й ЕМОТИВНОГО ДИСКУРСІВ

Присвячено розмежуванню емоційного й емотивного типів дискурсу на основі аналізу відмінностей у їхній типології. Встановлено критерії виділення різновидів зазначених дискурсів, зокрема, наміри / інтенції мовця, домінуюча емоція, що превалює у мовця в певній мовленнєвій ситуації, і тональність мовлення. Особливу увагу приділено розбіжностям при порівнянні тих видів, які притаманні як емоційному, так і емотивному типам дискурсу.

Ключові слова: емоційний й емотивний дискурси, інтенції мовця, домінуюча емоція, тональність мовлення.

Посвящена розграниченню емоціонального и эмотивного типов дискурса на основани анализа отличий в их типологии. Установлены критерии выделения разновидностей указанных дискурсов, а именно: намерения / интенции говорящего, доминантная эмоция, преобладающая у говорящего в определенной речевой ситуации, и тональность речи. Особое внимание уделено различиям при сравнении тех видов, которые присущи как эмоциональному, так и эмотивному типам дискурса.

Ключевые слова: эмоциональный и эмотивный дискурсы, интенции говорящего, доминантная эмоция, тональность речи.

This research focuses on the distinctions between the emotional and emotive types of discourse based on the analysis of differences in their typology. The criteria of these discourse types identification are established, notably the speaker's intentions, a dominant emotion which prevails in a speaker in a certain speech situation, and the tonality of speech. A special attention is drawn to the dissimilarities at the comparison of those types which can be found in both emotional and emotive discourse.

Keywords: emotional and emotive discourse, speaker's intentions, a dominant emotion, the speech tonality.

Дослідження мовлення залежно від ступеня його підготовленості проводяться у межах емотіологічних студій – порівнюється або протиставляється спонтанне і стратегічне, тобто навмисне, вираження емоцій [6, с. 10], емоційне мовлення без передбачуваного впливу на адресата й емоційне мовлення з цілеспрямованим впливом на адресата [3, с. 247–248]. Вивчаються емоційно забарвлені лексичні одиниці, що вживаються переважно в усному діалогічному мовленні для позначення емоційних станів мовця або його емоційного ставлення до співрозмовника, предмета мовлення тощо і в письмовому підготовленому мовленні, де висловлення стає більш складним та детальним [2, с. 21]. Дискурсологами розглядаються спонтанні й завчасно сплановані [16], усні й письмові [8, с. 87], діалогічні й монологічні [15], інституціональні й неінституціональні [8, с. 176] дискурси.

При цьому дотепер не досліджувалися спонтанний і підготовлений дискурс в емотіологічному аспекті, хоча мовний матеріал свідчить про відмінності між ними саме в цьому аспекті й необхідність їх зіставлення, а тому питання про специфіку структури, семантики і прагматики таких дискурсів залишаються невизначеними.

Емоційний та емотивний дискурси виокремлюються нами за низкою критеріїв (мовних і позамовних), як такі, що презентують різні типи мовленнєвої діяль-

ності в емоціогенних ситуаціях [1]. Поряд з психологічними критеріями диференціації цих дискурсів, вони різняться за умовами протікання комунікації, їх лексичними і стилістичними, синтаксичними та прагматичними ознаками. У прагматичному аспекті емоційний та емотивний дискурси відрізняються за такими критеріями: мовленнєвою поведінкою комунікантів, адресантно-адресатною спрямованістю мовлення, організацією мовлення, його стратегічністю, функціями й видами залежно від намірів мовця та тональності спілкування. **Метою** цієї статті є побудова типології емоційного й емотивного дискурсів, а її завданням, відповідно, є виокремлення їхніх видів і порівняння емоційного й емотивного дискурсів на основі аналізу їх видів.

При розгляді засобів, які вживаються для вербалізації емоцій, особливу роль відіграє виявлення а) прототипних ситуацій їх виникнення [12] та б) намірів мовця. Іntenція мовця є однією з ключових понять прагматики [14, с. 3–4]. Вона виявляється через дії комунікантів, які виконуються ними в конкретних мовленнєвих ситуаціях, тому при визначенні інтенції мовця ми керувалися контекстом. Залежно від інтенції мовця, домінантної емоції, що превалює у мовця в певній мовленнєвій ситуації, тональності мовлення та його спрямованості на, відповідно, співробітництво чи конфронтацію [11, с. 243], емоційний та емотивний дискурси відзначаються багатоманітними класифікаціями.

Види емоційного дискурсу. Виходячи з намірів мовця, до емоційних дискурсів зараховуємо **агресивний, аксіологічний, блокувальний, з'ясувальний, сповідальний, фатичний**. Так, інтенцією мовця в агресивному емоційному дискурсі є вираження обурення; в аксіологічному – оцінити та прокоментувати свій емоційний стан та дії, виконані під впливом емоцій; в блокувальному і з'ясувальному – спонукати адресата до зміни в його емоційній мовленнєвій поведінці; у сповідальному – виговоритися у своїх хвилюваннях, вчинках тощо; у фатичному – налагодити мовленнєвий та міжособистісний контакт. Необхідно зазначити, що перераховані види емоційного дискурсу не існують ізольовано і в процесі спілкування одні види можуть змінюватися іншими залежно від емоцій, які переживаються мовцем на момент мовлення, та його мовленнєвої поведінки.

Види емотивного дискурсу. Наша типологія емотивного дискурсу базується на різного виду промовах соціально-побутового характеру. Будь-яка промова, приурочена події, має стереотипну побудову викладу і відповідає вимогам до написання, що вказує на її узагальнений характер. Саме тому на допомогу ораторам створюються численні методичні посібники стосовно того, як треба писати виступи [4; 5; 6, с. 78; 11] і надаються зразки різних їх типів [18].

У сучасній науці існує кілька підходів до класифікації промов. Класичною є класифікація промов за жанром, яка базується на основних формах ораторського монологу [4, с. 238; 5, с. 119–215; 9, с. 78; 10; 17, с. 17–18, 214–327 та інші]. Нас цікавить лише **соціально-побутове красномовство**.

Інший підхід до класифікації промов впливає з цілей комунікації, які поділяються на інформативні, переконуючі, доказові та розважальні [13, с. 21]. Так, виходячи з намірів мовця, в емотивному дискурсі ми виділяємо такі його узагальнювальні типи, як **аргументативний** (промови при висуненні кандидата на посаду, звернення, церковні проповіді, усовіщання, наставницькі промови на соціальні та моральні теми), **меморіальний** (похвальні промови (панегірики), поминальні (надмогильні, похоронні) промови, пам'ятні та напутні слова, промови з приводу виходу на пенсію тощо), **спонукальний** (заклик, лозунг) та підготовлений **фатичний** (вступні слова, урочисті, святкові, ювілейні вітання, привітання, випускні та свхаристичні промови (складання подяк), прощання, застільні тости).

Зіставляючи описані вище види емоційного й емотивного дискурсів, виходячи з інтенції мовця, бачимо, що *пояснення надаються* в сповідальному емоційному й аргументативному емотивному дискурсах. При цьому в емоційному сповідальному дискурсі мовець розповідає про певні свої вчинки. Його метою є пояснити причину вчинку, щоб його зрозуміли і не засудили. Наміром мовця в емотивному аргументативному дискурсі є переконати та схилити на свій бік аудиторію.

Мовець *спонукає до зміни в мовленнєвій поведінці співрозмовника* в блокувальному і з'ясувальному емоційному та спонукальному емотивному дискурсах. Спонукування в емоційному блокувальному дискурсі виражається через протидію, в емоційному з'ясувальному – через випитування, вимагання чи стимулювання адресата надати необхідну мовцеві інформацію. Емотивний спонукальний дискурс виражає заохочення.

Коментар і оцінка надаються в аксіологічному емоційному й меморіальному емотивному дискурсах. Через аксіологічний емоційний дискурс мовець експресивно коментує та оцінює людей, речі, явища; меморіальний дискурс є панегіриком, тобто надає позитивну оцінку певній особі / події / діяльності тощо.

Встановлення / підтримка контакту здійснюється у фатичних емоційному й емотивному дискурсах. Відмінність між ними полягає у тому, що емоційний фатичний дискурс є спонтанно-експресивним дискурсом і спрямованим на встановлення дружніх відносин з адресатом. Емотивний фатичний дискурс є обов'язковим (згідно з правилами етикету) і ритуальним, присвяченим певним урочистим подіям, а саме: дню народженню, хрестинам, випускному дню, вступі на нову посаду тощо.

Диференційним видом емоційного дискурсу є агресивний. Емотивний дискурс не передбачає вираження агресії, обурення, злості тощо.

Наступним критерієм зіставлення видів емоційного й емотивного дискурсів є їх тональність. З одного боку, тональність дискурсу, виходячи з характеру відносин між комунікантами, свідчить про співробітництво (консенсус) чи суперництво і конфронтацію (дисенсус). Переважно негативна забарвленість дискурсу вказує на його спрямованість на дисенсус у відносинах між комунікантами, позитивна – на консенсус та встановлення контакту. З іншого боку, тональність дискурсу визначається за домінуючими в ньому емоціями, залежно від ситуації спілкування. Тональність може бути *мажорною*, відображаючи позитивні емоції й оцінки, загальний оптимістичний настрій; і *мінорною*, коли переважають знижені і негативні емоційні оцінки, загальний песимістичний настрій. Так, емоційний дискурс є переважно негативно забарвленим, що підтверджується кількісним аналізом типів даного дискурсу, поданих у табл. 1.

Таблиця 1

Класифікація емоційного дискурсу за тональністю спілкування

Види емоційного дискурсу	Тип забарвленості		
	позитивно забарвлені	негативно забарвлені	позитивно / негативно забарвлені
Агресивний		догана, наруга, висміювання, звинувачення, прискіпування, залякування, опротестування, захист (виправдовування), ультиматум, сварка, справдо-	

		вування	
Аксіологічний	хвастання, похвала, (само)захоплення	критика, самокритика, скарга	коментар (відгук), торг
Блокувальний	заспокоювання, вмовляння (благання), переконування	розпорядження, примушування (присилювання), істерика, голосіння (побивання)	
З'ясувальний		викриття (розвінчання), допит (дзнання)	випитування, з'ясування
Сповідальний		сповідь (зізнання), бідкання	
Фатичний	освідчення, загравання (залицяння), етикетний дискурс (вибачення, привітання, подяка, запрошення), розважальний дискурс (розіграш, гра, жарт)		

Негативно забарвленими є 61,1 % видів емоційного дискурсу; позитивно забарвлені складають 27,8 %. Інші 11,1 % становлять дискурси, які можуть бути як позитивно, так і негативно забарвленими, що задається ситуацією спілкування. Лише негативним є агресивний емоційний дискурс. Власне позитивним емоційним дискурсом є фатичний [7], оскільки він спрямований на встановлення дружніх інтерактивних відносин, ґрунтуючись на принципах співробітництва та правил увічливості.

Проаналізуємо за тональністю мовлення види емотивного дискурсу (див. табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація емотивного дискурсу за тональністю спілкування

Види емоційного дискурсу	Тип забарвленості		
	позитивно забарвлені	негативно забарвлені	позитивно / негативно забарвлені
Аргументативний	виправдання, утішання, прохання, промови при висуненні кандидата, звернення, церковні проповіді		промови на соціальні та моральні теми
Меморіальний	панегірики, поминальні, напутні промови		
Спонукальний	заклик, надихаючі, запальні промови		
Фатичний	вітальні (урочисті, святкові, ювілейні), випускні, застільні (тости), привітальні, прощальні, євхаристичні промови		

Емотивний дискурс, на противагу емоційному, на 94,7 % є позитивно забарвленим. Підтвердженням сказаному служить також те, що публічна комунікація загалом має тенденцію більше до **позитивної** характеристики подій, ніж до негативної [10; 17, с. 169], оскільки аудиторія налаштована більше хвалити гарні моменти, ніж засуджувати погані, тому оплески є частотнішими, ніж освистування.

Отже, емоційний та емотивний дискурси дійсно відрізняються за видами. Залежно від інтенції мовця емоційний дискурс поділяється на агресивний, аксіологічний, блокувальний, з'ясувальний, сповідальний та спонтанний фатичний.

Емотивний дискурс представлений аргументативним, меморіальним, спонукальним та планованим фатичним видами. Особливим видом емоційного дискурсу є агресивний, він не має еквівалентів в емотивному дискурсі, оскільки останньому не властиве вираження агресії.

За тональністю мовлення емоційний дискурс є переважно мінорним, негативно забарвленим, емотивний – мажорним, позитивно забарвленим. Як наслідок, емоційний дискурс спричиняє здебільшого дисенсус у взаємовідносинах між комунікантами, емотивний – веде до консенсусу.

Перспективи дослідження зумовлені тим, що воно є внеском у вирішення проблем теорії мовленнєвої комунікації, пов'язаних із дослідженням мовленнєвої поведінки комунікантів та мовного впливу на співрозмовника – індивідуального чи масового адресата, й емотіології у плані вивчення мовного вираження емоцій людини у спонтанних і підготовлених мовленнєвих ситуаціях. Здійснений у роботі аналіз емоційного й емотивного типів дискурсу відкриває також перспективи подальших досліджень, які можуть бути пов'язані з виявленням диференційних особливостей зазначених дискурсів у когнітивному, психолінгвістичному, лінгвокультурологічному, гендерному аспектах з вивченням їх у різних мовленнєвих ситуаціях – юридичних, соціально-політичних, публіцистичних та інших.

Бібліографічні посилання

1. **Гнезділова Я. В.** Емоційність та емотивність сучасного англомовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти : дис. ... канд. філол. наук / Я. В. Гнезділова. – К, 2007. – 291 с.
2. **Городникова М. Д.** Эмотивные явления в речевой коммуникации / М. Д. Городникова. – М. : Московск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Горького, 1985. – 70 с.
3. **Гранько Н. К.** Емоції у психології та лінгвістиці / Н. К. Гранько // Вісник Харківськ. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна. – 2002. – № 567. – С. 243–250.
4. **Граудина Л. К.** Теория и практика русского красноречия / Л. К. Граудина, Г. И. Миськевич. – М. : Наука, 1989. – 256 с.
5. **Гурвич С. С.** Основы риторики / С. С. Гурвич, В. Ф. Погорелко, М. А. Герман. – К. : Выща школа, 1988. – 248 с.
6. **Корольов Д. К.** Структура, детермінанти та функції емоційно-оціночного ставлення до життя : автореф. дис. ... канд. психол. наук / Київськ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка / Д. К. Корольов. – К., 2001. – 18 с.
7. **Ларина Т. В.** Фатические эмотивы в коммуникации и переводе / Т. В. Ларина // Актуальные проблемы преподавания практического курса перевода в вузе : Материалы научно-практ. конф. – М. : ВЧ 33965, 2005. – С. 228–240.
8. **Макаров М. Л.** Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : ИТДГК Гнозис, 2003. – 280 с.
9. **Николаева Т. М.** Семантика акцентного выделения / Т. М. Николаева. – М. : Наука, 1982. – 103 с.
10. **Фоменко О. С.** Лінгвістичний аналіз сучасного політичного дискурсу США (90-ті роки ХХ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Київськ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка / О. С. Фоменко. – К., 1998. – 18 с.

11. **Фролова І. Є.** Вербалізація конфлікту у дискурсі / І. Є. Фролова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків : Константа, 2005. – С. 237–262.
12. **Шаховский В. И.** Дейксис в сфере эмоциональной речевой деятельности / В. И. Шаховский, В. В. Жура // Вопросы языкознания. – 2002. – № 5. – С. 38–56.
13. **Ellingsworth H. W.** Speech and Social Action: a Strategy of Oral Communication / H. W. Ellingsworth, J. R. T. Clevenger. – Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall, 1967. – 202 p.
14. **Green G. M.** Pragmatics and Natural Language Understanding / G. M. Green. – Hillsdale, New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates, 1989. – 180 p.
15. **Hoffmanová J.** Zwischen Dialog und Monolog / J. Hoffmanová // Beiträge zur Dialogforschung: Dialoganalyse IV. – Tübingen : Niemeyer, 1993. – Teil 2. – S. 35–40.
16. **Keenan E.** Why Look at Unplanned and Planned Discourse? / E. Keenan // Southern California Occasional Papers in Linguistics. – 1977. – № 5. Discourse Across Time and Space. – P. 1–41.
17. **Sears L.** The Occasional Address / L. Sears. – L., N. Y. : The Knickerbocker Press, 1997. – 343 p.
18. **Wright C. W.** Better Speeches for All Occasions / C. W. Wright. – N. Y. : Crown Publishers, 1993. – 250 p.

Надійшла до редколегії 06.06.12